

—Τρέχα τὸ γληγορώτερο! νὰ πᾶς νὰ φέρῃς τὸ γιαντρί!...

—'Εσὺ ποῦ πᾶς; ἤρώτησεν ὁ Λυρίγκος.

—'Εγὼ πάω στὸν "Αἰ-Χαράλαμπο... πάω νὰ φωνάξω τὸν παπᾶ-Μακάριο, νὰρθῇ νὰ τῆς κάμῃ μιὰ παράκλησι, τῆς γυναίκας!

—Καλά! τρέξε!

Καὶ ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔτρεξε.

ΙΖ'

Κάτω εἰς τὸ Κακόρρεμμα, χαμηλὰ εἰς τὸ βάθος, σιμὰ εἰς τὴν Σκοτεινὴν Σπηλιάν, οἱ λίθοι ἐχόρευον δαιμονικὸν χορὸν τὴν νύκτα. Ἀνωρθοῦντο, ὡς ἔμψυχοι, καὶ κατεδίωκον τὴν Φραγκογιαννοῦ, καὶ τὴν ἐλιθοβόλουν, ὡς νὰ ἐσφενδονίζοντο ἀπὸ ἀοράτους τιμωροὺς χειῖρας.

Εἶχον παρέλθει τρεῖς ἡμέραι ἀπὸ τὴν τελευταίαν φυγὴν της, ἀπὸ τὴν καλύβην τοῦ Λυρίγκου. Ἡ ἔνοχος γυνὴ εἶχε κρυφθῇ ἐκεῖ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ διέφευγε πρὸς καιρὸν τοὺς ὄνυχας τῶν διωκτῶν της. Μὲ τὰ ὀλίγα δίπυρα, τὰ ὁποῖα εὕρισκοντο ἀκόμῃ εἰς τὸ καλάθι της, μὲ τὰς καυκαλήθρας, τὸν ἄνηθον, καὶ τὰ μυρόνια, ὅσα συνέλεγε, καὶ μὲ τὸ γλυφὸ νερὸν τῆς Σκοτεινῆς Σπηλιάς, εἶχε διατηρηθῇ. Τὸ μέρος ἦτο σχεδὸν ἄβατον. Τὸ Κακόρρεμμα ἐσχηματίζετο ἀπὸ ἓνα βράχον ἀπάτητον πρὸς δυσμὰς, καὶ ἀπὸ ἓνα κρημνόν, ἧ μίαν σάρραν ὀλισθηράν, ἐξ ἀνατολῶν. Κάτω εἰς τὸ βάθος ἀνέβλυζε τὸ Γλυφονέρι. Δύο ἄντρα, μὲ τὸ στόμιον πολὺ στενόν, ἔχασκον ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Ἐκεῖ ἐκοιμᾶτο τὴν νύκτα τὴν ἡμέραν κατήρχετο εἰς τὴν Σκοτεινὴν Σπηλιάν. Διὰ ν' ἀνέλθῃ καὶ διὰ νὰ κατέλθῃ, οὔτε ὁρομίσκος, οὔτε μονοπάτι ὑπῆρχεν. Ἐπάτει ἐπὶ τῆς σάρρας, εἰς τὴν βάσιν τοῦ κρημνοῦ. Τότε ἡ σάρρα ἐταράσσετο, ἐφαίνετο ὡς νὰ ἐθύμωνε. Οἱ λίθοι, τοὺς ὁποίους ἐξετόπιζε πατοῦσα, ἦσαν ὡς βάσις καὶ θεμέλιον εἰς ὅλον τὸν ἄπειρον σωρὸν τῶν λίθων, τὸν ἀπλούμενον ἐπὶ τοῦ πρανοῦς τοῦ κρημνοῦ. Καθὼς ἔφευγον οἱ πρῶτοι λίθοι, ἄλλοι λίθοι ἤρχοντο νὰ λάβωσι τὴν θέσιν των, μετ' αὐτοὺς δὲ ἄλλοι. Καὶ οὕτω ἡ παλίρροια ὅλη τοῦ κρημνοῦ ἤρχετο κατ' ἐπάνω της, ἐπιπτεν εἰς τὰς κνήμας καὶ τὰ σκέλη της, εἰς τὰ χειῖρας καὶ τὸ στέρνον της. Ἐνίστε, λίθοι τινές, ἀπὸ ὕψος κατερχόμενοι, ἐπιπτον μὲ ὀρμὴν καὶ κακίαν κατὰ τοῦ προσώπου της. Τοὺς τελευταίους τούτους ἐφαίνετο πράγματι ὡς νὰ τοὺς ἐσφενδόνιζεν ἀόρατος χεὶρ κατὰ τῆς κεφαλῆς της.

Ἀφοῦ τέλος, μετὰ τόσον λιθοβολήμα, ἔφθασεν εἰς τὴν Σκοτεινὴν Σπηλιάν, τὴν πρώτην ἡμέραν, ἐκάθισε κι ἀγνάντευε τὸ πέλαγος. Ἡ Σπηλιά, ἡ θαλασσόπληκτος, ἔχει διπλὴν εἴσοδον, ἐκ

τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ στόμιόν της χαμηλὸν καὶ στενόν, ὅσον διὰ νὰ διέλθῃ μικρὰ βάρκα ἀλιέως. Ἡ Φραγκογιαννοῦ, ἀόρατος ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς, ἤκουε τὸν ὑπόκωφον, ἐπίμονον παφλασμόν τοῦ κύματος εἰς τὸ στόμιον τοῦ ἄντρου. Τὸ κύμα ἀνωρθοῦτο, ἐπήδα, ἐπληττε τὴν ἄνω φλιάν τοῦ στομίου, κατέπιπτε, πάλιν ἀνεπήδα, ἐξέπεμπε μακροὺς ὠρυγμοὺς μανίας ἀπὸ τὶς ἀποθαλασσιᾶς τοῦ βορρᾶ, πότε στεναγμοὺς πόνου καὶ πάθους ἀπὸ τὴν φουσκοθάλασσαν. Κάτω εἰς τὸ βάθος, τὸ ἄπατον, μυστήριον καὶ σκότος σαλεῦον. Μία ποτὲ βάρκα, ὡς διηγοῦντο, εἰσπλεύσασα διὰ νὰ συλλέξῃ καραβίδας καὶ παγούρια, ἐνῶ εἰς τῶν ναυβατῶν εἶχεν ἀναρριχηθῇ εἰς τὸ τρομερὸν ὕψος τοῦ βράχου διὰ νὰ συλλέξῃ κρίταμα, ἐκάθισεν ἐπάνω εἰς μίαν φώκην ζωντανήν, φράττουσαν ἀκριβῶς τὸ πλάτος τοῦ στομίου. Τὸ σκοτεινὸν ζῶον ἀνεταράσσετο, ἤσπαιρεν, ἡ μικρὰ σκάφη ἐπάλλετο, ἔτρεμε, καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ ὑπάγῃ οὔτε ἐμπρὸς οὔτε ὀπίσω. Ὁ ναυβάτης, ὁ ἐντὸς τῆς βάρκας, ἐκτύπησε τὴν φώκην μ' ἓνα πέλεκυν, τὴν αἱμάτωσε, τὸ κύμα ἐκοκκίνισεν ἐπ' ὀλίγον. Ἡ φώκη ἤσπαιρεν ἐν ἀγωνίᾳ. Ὁ νεαρὸς ἀλιεὺς κατῶρθωσε νὰ σφίξῃ τὸν λαιμὸν μὲ μίαν θηλειάν, καί, καλέσας τὸν ἄλλον σύντροφόν του εἰς βοήθειαν, κατῶρθωσε, τῇ βοηθείᾳ αὐτοῦ, μὲ κίνδυνον νὰ βουλιάξῃ ἢ φελούκα, ν' ἀνασύρῃ ἐπάνω τὴν φώκην.

Ἡ γραῖα Χαδούλα ἀγνάντευεν, ἀγνάντευεν, εἰς τὸ πέλαγος. Ἄς ἦτον καὶ τώρα νὰ φανῇ, νὰ πλησιάσῃ μία βάρκα!... Ἡ Φραγκογιαννοῦ θὰ παρεκάλει τοὺς νέους ἀλιεῖς, τοὺς πατριώτας της, νὰ τὴν ἐπάρουν μαζύ, μὲς στὴν βάρκα... Καὶ ποῦ θὰ ἐπήγαινε;... Ὡ, βέβαια, στὰ πέρα χῶματα, στὰ μέρη τ' ἀντικρυνά, στὴν μεγάλη στεριά!... Κι ἐκεῖ, τί θὰ ἔκαμνε; Ὡ, εἶχεν ὁ Θεός, θ' ἄρχιζε ἐκεῖ νέον βίον!

Ἔβλεπεν, ἔβλεπεν, ἀνοιχτὰ εἰς τὸ πέλαγος, μακρὰν ἔξω, πολλὰ πανιά, λευκὰ ἱστία, σὰν τοῦ γλάρου τὰ φτερά. Βρατσέρες, γολέττες, μικρὰ καΐκια, τὰ ἔβλεπε ν' ἀρμενίζουν, νὰ ὀργώνουν τὰ κύματα, ὡσὰν βοϊδάκια ζευγαρωτά. Ἀλλὰ ἐπλεον πόρρω πρὸς βορρᾶν, ἄλλα κατῆρχοντο πρὸς νότον, ἄλλα ἀρμενίζαν πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς, τέμνοντα σταυροειδῶς τοὺς ὀλκοὺς, τὰς βαθείας ὁρατὰς αὐλακας, τὰς ὁποίας ἄφηναν ὀπισθέν των τὰ πρῶτα. Εἶτα, πολλὰ ρεύματα, διαχαράσσοντα τὸ πέλαγος, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐφαίνετο ἡ θάλασσα ὡσὰν κεντητὴ, πεποικιλμένη. Ἔβλεπεν, ἐωσ-ότου τὰ μάτια της «ἔκαμαν γυαλιά» νὰ βλέπῃ.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔβγαλεν ἀπὸ τὸ καλάθι της τὸ παλαιὸν κιτρινωπὸν χράμι, τὸ μάλλινον, τὸ ὁποῖον εἶχε διὰ νὰ τυλίγεται, ὅταν ἤθελε νὰ κοιμηθῇ καὶ δὲν εἶχεν ὕπνον, ἐσηκώθη ὀρθή, ἀνέπετασε τὴν μαλλίνην σινδόνα, κι ἄρχισεν ἐκθύμως νὰ τὴν σείῃ. Ἐκαμνε σήματα, ἀπηλπισμένα σήματα, πρὸς τοὺς ναυτίλους, νὰ

ἔλθουν νὰ τὴν ἐπάρουν μαζί των. Ἐβλεπον, δὲν ἔβλεπον οἱ ναυβάται τὰ σημεῖα της; Ἀπὸ κανὲν πλοῖον δὲν ἀπῆντησαν εἰς τὸν πόθον της, εἰς τὰς τόσας προσπαθείας της. Τὰ λευκὰ ἱστία ἔφευγον μὲ τὸν ἄνεμον εἰς τὸ κῦμα, καὶ αὐτὴ ἔμενε προσηλωμένη εἰς τὸν βράχον τῆς Σκοτεινῆς Σπηλιᾶς, προγεγραμμένη, ἔρημος, μὴ βλέπουσα διὰ τὴν αὐριον χρυσῆς αὐγῆς τὴν ἀνατολήν...

Τὸ λευκάζον καὶ κιτρινωπὸν ράκος τῆς ἔφυγεν ἀπὸ τὴν χεῖρα· τὸ ἐπῆρεν ὁ ἄνεμος, καὶ τὸ ἔρριψεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶν ὤμων τῆς γυναικός.

—Αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ σάβανό μου! ἐψιθύρισε, πικρῶς μειδιῶσα, ἡ Φραγκογιαννοῦ.

Τέλος, καθὼς ἐκάθισε κάτω, ἐπὶ τοῦ βράχου, βλέπει μίαν βάρκαν, μικρὰν φελούκαν, νὰ ἔρχεται, παραπλέουσα τὴν ἀκτὴν. Εἶχε μικρὸν ἱστίον καὶ δύο κουπιά, τὰ ὁποῖα ἔτυπτον ραθύμως τὸ κῦμα. Ἐπλεεν ἐξ ἀνχτολῶν κι ἐπλησίαζε πρὸς τὸν ἔρημον βράχον, εἰς τὸ ἄσυλόν της. Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἠσθάνθη σκίρτημα ἐλπίδος μέσα της. Ἐκρύβη ὀπισθεν τῆς κορυφῆς τοῦ βράχου, διὰ νὰ κατοπτεύσῃ καὶ ἴδῃ, ἂν θὰ ἐγνώριζε τοὺς ἐπιβαίνοντας. Ὅταν ἡ φελούκα ἐπλησίασεν, εἶδεν ὅτι ὁ εἷς ἐκ τῶν τριῶν ἐπιβατῶν της, ὅστις ἔσυρε τὴν «συρτὴν» ἀπὸ τῆς πρύμνης, ἐφόρει στρατιωτικὴν στολήν. Κάποιος παρεπιδημῶν ἀπόστρατος, ἀγαπῶν τ' ὀψάρευμα, εἶχεν ἐξέλθει πρὸς ἄγραν, ὁμοῦ μὲ δύο ἐξ ἐπαγγέλματος ἄλιεῖς. Ἡ Φραγκογιαννοῦ, μόνον εἶδεν ὅτι ἦτο «ταχτικός», καί, γελασμένη, ἐκρύβη βαθύτερα ὀπισθεν τοῦ βράχου.

Τὴν νύκτα ἀπεκοιμήθη εἰς τὴν κρύπτην της, μέσα εἰς τὴν ὑγρὰν ἄλμην τῆς Σπηλιᾶς. Βόμβοι ἐθορύβουν εἰς τὰ ὦτα της. Τὸ κῦμα ὑπὸ τοὺς πόδας της ἐρρόχθει, μὲ παρατεταμένους ὠρυγμούς λύσσης. Βαθειά, μέσα εἰς τὰ στέρνα της ἤκουε τὰ κλαυθμυρίσματα τῶν ἀκάκων νηπίων. Ὑπόκωφοι συριγμοὶ τοῦ μακρουνοῦ ἀνέμου ἤρχοντο εἰς τὰς ἀκοάς της. Ὁ νεκρώσιμος χορὸς τῶν κορασίδων, μὲ ἠύξημένον τὸν φρικώδη ὄρμαθόν, ἐχοροπήδα τριγύρω της: «Εἴμαστε παιδιὰ σου!—Μᾶς ἐγέννησες!—Φίλησέ μας!—Δόσε μας μαμά!—Πάρε μας στολίδια, στολίδια ὁμορφα!—Χαῖδεφέ μας!—Δὲν μᾶς ἀγαπᾷς;».

Ἡ γραῖα πενθερὰ τοῦ Λυρίγκου,μανιώδης, συστρέφουσα τὰς χεῖρας, τὴν ἠπεῖλει τρομερά, καὶ ὁ γαμβρός της, μὲ ἥθος παρπονεμένον, τὴν ἐπέπληττε... Κάτω εἰς τοὺς πόδας, εἰς τὸ βάθος τῆς Σπηλιᾶς, ἐρρόχθει τὸ κῦμα... Ἐβραζεν, ἔβραζε, καὶ τὸ ἄντρον μετεβάλλετο εἰς στέρναν, καὶ τὸ νερὸν τῆς στέρνας ἐβρυχᾶτο μ' ἔναρθρον φωνήν.—Φόνισσα!—Φόνισσα!..

Ἡ δυστυχὴς ἐξύπνησεν ἔντρομος, περιρρεομένη ἀπὸ ἄλμην καὶ ἰδρώτα. Ἡύχετο πλέον, καὶ πάραυτα τὸ ἀπεφάσισε, νὰ μὴν κοιμηθῇ ἄλλην φορὰν εἰς τὴν ζωὴν της, ἂν ἦτον διὰ νὰ βλέπῃ τέ-

τοια ὄνειρα. Ὁ θάνατος θὰ εἶναι ὁ κάλλιστος τῶν ὕπνων—ἀρκεῖ νὰ μὴν ἔχη κακὰ ὄνειρα! Τίς οἶδε!—Μόλις τὸ ἐσκέφθη, καὶ μετ' ὀλίγον ἀπεναρκώθη πάλιν. Τότε τῆς ἐφάνη ὅτι ἔβλεπεν ἐμπρὸς τῆς τὸν Καμπαναχμάκην, τὸν ἄγροικον ἐκεῖνον τοῦ βουνοῦ· Ἰστατο ἐνώπιόν τῆς μὲ τὴν στραβολέκαν του τὴν ποιμενικήν, μὲ τὸ σκαῖον ἥθος του, μὲ τὴν ὄψιν του τὴν τραχεῖαν, καὶ μὲ λαρυγγώδη φωνὴν τῆς ἔλεγε : «Στὸ Κακόρρεμμα! Στὸ Μονοπάτι, στή Βρύσι τοῦ Πουλιοῦ! Στοῦ Γέροντα τὸ Ἑρμητήριο!».

Καὶ καθὼς ἐγίνετο ἄφαντος, ἀκόμη ἐπανελάβε·—«Στὸ Ἑρμητήριο! Στοῦ Γέροντα τὸ Ἑρμητήριο!».

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἐξύπνησε τὴν ὥραν τοῦ λυκαυγοῦς μὲ μικρὰν γαλήνην εἰς τὴν ψυχὴν, ἐνῶ τὸ κυανοῦν καὶ πορφυρίζον τοῦ στερεώματος καταντικρὺ τῆς συνεχέετο μὲ τὸ μαυρογάλανον τοῦ πόντου, καὶ αὖρα, δρόσος, φλοῖσβος, κελάρυσμα, ἀπετέλουν ἡδεῖαν συζυγίαν ἁρμονίας εἰς τὰς αἰσθήσεις τῆς.

Ἀπὸ τῆς προχθὲς δὲν εἶχε παύσει νὰ σκέπτεται τὸ ἐρημητήριο ἐκεῖνο, περὶ οὗ τῆς εἶχεν ὀμιλήσει πρὸ τριῶν ἡμερῶν ὁ Καμπαναχμάκης. Εἶχεν ἀκούσει πολλὰ νὰ λέγουν γυναῖκες εὐλαβεῖς περὶ τῶν ἀρετῶν τοῦ Γέροντος ἐκείνου, τοῦ παπ' Ἀκακίου, ὅστις πρὸ ὀλίγου καιροῦ μόνον εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν νῆσον, καὶ εἶχε κατοικήσει εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην, παλαιὸν ἀναχωρητήριο μετὰ ἐρήμου ναῖσκου, τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἐπὶ μικροῦ θαλασσοπλήκτου βράχου, ὅστις ἀπετέλει σκόπελον ἢ μικρὸν νησίδιον παρὰ τὴν βορείαν, μικρὸν πρὸς δυσμὰς κλίνουσαν, κρημνώδη ἀκτὴν, καὶ μὲ τὴν ἄμπωτιν τῶν ὑδάτων, τὸ νησίδιον ἐγένετο μικρὰ χερσόνησος. Ὁ γέρων παπ' Ἀκάκιος ἦτο, ἔλεγαν, αὐστηρὸς πνευματικός, πλὴν εἶχε τὸ σπάνιον χάρισμα τῆς διακρίσεως τῶν λογισμῶν, καὶ ἔφθανε μέχρι προορατικότητος. Αἱ γυναῖκες ἐβεβαίουν ὅτι ἦτο σωστὸς κρυφιογνώστης, καὶ σοῦ ἔλεγε τί εἶχες μέσα σου. Καὶ πολλάκις ἐξωμολόγει τὸν μετανοοῦντα πολὺ περισσότερον ἢ ὅσον αὐτὸς ἤθελε νὰ ἐξομολογηθῇ.

Διὰ τὴν Φραγκογιαννοῦ θὰ ἦτο εὐτύχημα, ἂν εἶχεν εἰλικρινῇ ἀπόφασιν νὰ ἐξομολογηθῇ, νὰ εὕρισκετο εἰς πνευματικός, ὅστις νὰ τὴν ἀπήλλαττεν ἀπὸ τὸν κόπον καὶ ἀπὸ τὸ φοβερὸν βάσανον τοῦ δισταγμοῦ, λέγων· «Αὐτὸ κι αὐτὸ ἔκαμες!». Ἦρκει νὰ μὴ τὴν ἀπὴλπίζε, ἀλλὰ νὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ τὴν βοηθήσῃ καὶ νὰ τὴν σώσῃ—ἀκόμη καὶ εἰς τὸν πρόσκαιρον κόσμον, εἰ δυνατόν! Τάχα δὲν ὑπῆρξεν εἰς Ἅγιος, ὅστις ἔκρυψε καὶ ἔσωσε, μὴ θελήσας νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν, τὸν φονέα τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ του; Πόσῳ μᾶλλον ὁ παπ' Ἀκάκιος δὲν θὰ ἔσωζε καὶ θὰ ἔκρυπτεν αὐτήν, ἥτις δὲν εἶχε κάμει κακὸν ἀτομικῶς εἰς τὸν σεβάσμιον ἐρημίτην; Μήπως δὲν ἐπερνοῦσαν καθημερινῶς πλοῖα, γιὰ τὸ

ἢ ἀνοιχτά, ἀπὸ τὸν Ἀῖ-Σώστην, καὶ δὲν θὰ ἡδύνατο νὰ τὴν φυγαδεύσῃ, ἂν ἤθελε;

Ἡ Χαδούλα εἶχε βαρυνθῇ τὴν μονοτονίαν τῆς Σκοτεινῆς Σπηλιᾶς, καὶ εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀδυνατίζῃ πολὺ ἀπὸ τὴν ἀνεπαρκῆ τροφήν. Ἐλάβεν ἀπόφασιν, ἅμα φέξῃ καλὰ, νὰ πάρῃ τὸ καλαθάκι της, καὶ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ ἄσυλόν της, ὅπως διευθυνθῇ πρὸς τὸν Ἀγίον Σώστην. Ἐκεῖ θὰ ἐξωμολογεῖτο ὅλα τὰ «πάθια της». Καιρὸς μετανοίας πλέον...

Ἐφθασαν, ἔφθασαν, οἱ χωροφύλακες! Εἴτε διὰ προδοσίας, εἴτε δι' ἰχνηλασίας, τὴν εἶχαν ἀνακαλύψει... Κατῶρθωσαν νὰ κατέλθουν εἰς τὸ Κακόρρεμμα, χωρὶς νὰ ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὸν κρημνόν, χωρὶς οἱ λίθοι τῆς σάρρας νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ ριφθοῦν κατεπάνω τους, νὰ τοὺς κυνηγήσουν!

Ἦτο τὴν αὐγὴν, ἅμα ἔφεξεν, ἐνῶ ἡ Φραγκογιαννοῦ ἡτοιμάζετο νὰ διευθυνθῇ διὰ τοῦ συντομωτέρου δρόμου εἰς τὸν Ἀῖ-Σώστην, εἰς τὸ Ἐρημητήριον. Ὁ ἥλιος δὲν εἶχε ἀνατείλει, διὰ νὰ φωτίσῃ ἀκόμῃ τὴν φαλακρὰν ἀκτὴν, τὸ Κουρούπι, καὶ νὰ στείλῃ χρυσᾶς ἀκτῖνας εἰς τὴν ἀπότομον κλιτὺν τοῦ Στοιβωτοῦ. Ἡ Φραγκογιαννοῦ τοὺς εἶδεν, ἐτρόμαξεν, ἐπῆρε τὸ καλάθι της, καὶ ἀσθμαίνουσα, ξεγλωσσασμένη, ἔτρεξε τὸν ἀνήφορον, ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τὸν ἄβατον, εἰς τὸ Κλῆμα, πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος. Ἐπέταξε, μὲ λάκτισμα τῶν ποδῶν πρὸς τὰ ὀπίσω, τὰς φθαρμένας ἐμβάδας, «τὰ παλιοκατσάρια της», καὶ ξυπόλυτη ἀνερριχήθη ἐπάνω εἰς τὸν κρημνόν. Οἱ δύο «νομάτοι» ἔβγαλαν κι αὐτοὶ τὰ τσαρούχια τους, κι ἔτρεξαν κατόπιν της, εἰς τὸν βράχον τὸν ἀπάτητον, εἰς τὸν χῶρον τῆς ἀπελπισίας, ὅπου ἐβάδιζεν ἐκείνη.

Μίαν μόνην στιγμήν, ἡ δύστηνος ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν ὀπίσω. Τότε εἶδεν ὅτι οἱ διώκται ἦσαν μὲν δύο, ἀλλὰ μόνον ὁ εἰς ἐφόρει τὴν στρατιωτικὴν στολήν. Ὁ ἄλλος ἔφερεν ἐγγώριον ἔνδυμα, μὲ σελάχι, ἐφωδιασμένον μὲ πιστόλια καὶ χαρμπιά, περὶ τὴν μέσσην. Ἐφαίνεται νὰ εἶναι εἰς τῶν ἀγροφυλάκων.

Τοῦτο τὴν ἐπτόησε καὶ τὴν ἐφόβισεν. Ἡ ἀπουσία τοῦ ἐνὸς χωροφύλακος ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς ὑποψίας. Μήπως ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τοῦ κρημοῦ, πέραν τοῦ βράχου τοῦ ἀξένου τῆς ἀπορρώγος ἀκτῆς, τὴν ἐπερίμενεν ἐνέδρα τις, ὥστε νὰ τὴν κλείσωσιν οἱ σκληροὶ διώκται μεταξὺ δύο πυρῶν;

Καὶ πάλιν ἡ σύμπτωσις αὐτὴ τὴν ἐπαρηγόρησε καὶ τῆς ἐνέπνευσε μικρὰν ἐλπίδα. Ἐὰν ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο «νομάτους» ἦτον πατριώτης, χωρικὸς ἄνθρωπος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς διμαρχίας, τοῦτο ἴσως ἐσήμαινεν ὅτι οὗτος θὰ ἐξετέλει μᾶλλον ὡς ἀγγαρεῖαν τὸ κυνήγημα, τὸ ὅποῖον τοῦ εἶχαν ἐπιβάλει, καὶ ἴσως μᾶλλον θὰ ἔκοπτε τὴν ὁρμὴν τοῦ ἄλλου, τοῦ χωροφύλακος. Δὲν ἦτον

δὲ ἀπίθανον ὁ ἀγροφύλαξ ἐκεῖνος καὶ νὰ ἡσθάνετο μέσα του κρυφὴν συμπάθειαν πρὸς τὴν φεύγουσαν, τὴν διωκομένην, τὴν τρέχουσαν ἐπάνω εἰς τὰ κατσάβραχα, μ' αἱματωμένους τοὺς πόδας, δυστυχῇ γυναῖκα—περὶ τῆς ἐνοχῆς τῆς ὁποίας δὲν ἦτο καὶ βέβαιος.

ΙΗ'

Ὑστερον ἀπ' ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας κυνηγητόν, ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν τοποθεσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Καμπαναχμάκης εἶχεν ὀνομάσει «τὸ Μονοπάτι στὸ Κλήμα». Ἦτον βράχος εἰσέχων ἀποτόμως πρὸς τὰ ἔσω σχηματίζων μικρὸν ζύγωμα κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔχασκεν ἡ ἄβυσσος, ἡ θάλασσα. Ἄνω τοῦ ζυγώματος τούτου ὑπῆρχε πάτημα, ἡμισείας παλάμης τὸ πλάτος, ὅλον δὲ τὸ πέραμα ἦτο τριῶν ἢ τεσσάρων βημάτων. Ὅπως τὸ διέλθη τις, ἔπρεπε νὰ πιασθῇ ἀπὸ τὸν ἄνω βράχον, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, νὰ πατῇ μὲ τὴν πτέρναν, καὶ νὰ βαδίζῃ ἐκ δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερά. Ἡ ζωὴ του ἐκρέματο εἰς μίαν τρίχα.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔκαμε τὸν σταυρόν της καὶ δὲν ἐδίστασε. Οὔτε ὑπῆρχεν ἄλλη αἵρεσις ἢ προσφυγὴ. Δρόμος ἄλλος δὲν ὑπῆρχεν ἐπάνω τοῦ βράχου. Ἡ γυνὴ ἐπῆρε τὸ καλάθι της εἰς τοὺς ὀδόντας, ἐπήδησεν ἀποφασιστικῶς, καὶ διέβη αἰσίως τὸ φοβερόν πέραμα.

Ἐφθασαν κατόπιν ἀσθμαίνοντες οἱ δύο νομάτοι. Ὁ χωροφύλαξ εἶδε τὸ πέραμα κι ἐστάθη.

—Σοῦ βαστᾷ, ἡ καρδιά σου; εἶπε μὲ κρυφὴν χαιρεκακίαν ὁ σύντροφός του.

—Δὲν εἶναι ἄλλος δρόμος;

—Δὲν εἶναι.

—Ἐσὺ θὰ τῷχης περάσει πολλές φορές, εἶπεν ὁ στρατιώτης.

—Ἐγὼ, ὄχι! ἡρνήθη ὁ ἀγροφύλαξ.

—Δὲν ἤσουν τσομπάνης;

—Ἐγὼ ἔβοσκα πρόβατα στὸν κάμπο.

Ὁ χωροφύλαξ ἐδίστασεν ἀκόμη.

—Καὶ νὰ μᾶς ρίξῃ κάτω μιὰ γυναῖκα! εἶπε.

—Δὲν προφτάσαμε νὰ τὴν ἰδοῦμε τὴ στιγμὴ πού περνοῦσε, εἶπεν εἴρων ὁ δραγάτης. Ἄν τὴν ἔβλεπες, θὰ σοῦκανε καρδιά.

—Ἀληθινά;

—Δὲν ξέρεις πόσες φορές δίνουν τὸ παράδειγμα οἱ γυναῖκες! εἶπεν ὁ ἀγροφύλαξ. Σὲ καμπόσα πράγματα, δείχνουν πολὺ κουράγιο.

—Κι ἐγὼ θὰ περάσω! εἶπεν ὁ χωροφύλαξ.

—Ἐμπρός!

Ὁ χωροφύλαξ ἔβγαλε τὸ ἀμπέχονόν του, καὶ τὸ ἔτεινεν εἰς τὸν σύντροφόν του, μείνας μὲ τὸ ὑποκάμισον. Ἐκαμε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ.

—Ἄν περάσω πέρα, μοῦ τὸ ρίχνεις, εἶπε.

Ἐδοκίμασε νὰ πατήσῃ ἐπὶ τοῦ στενοῦ, ἐπιάσθη ἀπὸ τὸν βράχον. Μετὰ ἐν βῆμα ὠπισθοδρόμησε.

—Μ' ἔπιασε ζαλάδα, εἶπεν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Φραγκογιαννοῦ, τρέχουσα, εἶχεν ἀνηφορίσει, καὶ ἀνήρχετο ὑψηλότερα εἰς τὴν ἀκτὴν. Ἀποκαμωμένη, ἡσθμαινεν, ἐφύσα. Ἐπήγαινε, κι ἐστέκετο ἐπὶ μίαν ἀνεπαίσθητον στιγμὴν, κι ἔτεινε τὰ ὦτα ἀκροωμένη. Ἦθελε νὰ βεβαιωθῇ, ἂν θὰ διέβαινον τὸ πέραμα οἱ δύο διῶκται της. Ἀλλὰ δὲν ἤκουε τίποτε. Ἀπὸ τὴν βραδύτητα αὐτὴν ἐσυμπέρανεν, ὅτι οἱ δύο «νομάτοι» ἐδίσταζον πολὺ νὰ περάσουν τὸ μονοπάτι.

Τέλος ἔφθασεν εἰς τοῦ Πουλιῦ τὴ Βρύσι, ὅπως τὴν εἶχεν ὀνομάσει ὁ Καμπαναχμάκης. Ἦτο μία πηγὴ ἐπάνω εἰς ὑψηλὸν βράχον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσχηματίζετο μικρὸν ὀλισθηρὸν ὁροπέδιον ἀπὸ χῶμα, γεμάτον ἀπὸ βρύα καὶ ἄλλα ὑγρά χόρτα, τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἔπλεον εἰς τὸ νερόν, Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἐπάτει καλὰ νὰ μὴ γλιστρήσῃ καὶ πέσῃ. Ἀπὸ τὴν βρύσιν ἐκείνην, πράγματι, μόνον τὰ πετεινὰ τ' οὐρανοῦ ἠδύναντο νὰ πίνουν. Ἡ Χαδούλα ἔκυψεν κι ἔπτε...

—Ἀχ! καθὼς πίνω ἀπ' τὴ βρυσούλα σας, πουλάκια μου, εἶπε, δόστε μου καὶ τὴ χάρι σας νὰ πετάξω!...

Κι ἐγέλασε μονάχη της, ἀποροῦσα ποῦ εὔρε τὸν ἀστεῖσμόν αὐτὸν εἰς τοιαύτην ὥραν. Ἀλλὰ τὰ πουλιά, ὅταν τὴν εἶδαν, εἶχαν ἀγριεύσει, κι ἐπέταζαν ἔντρομα...

Ἐκάθισε, δίπλα εἰς τοῦ Πουλιῦ τὴ Βρύσι, διὰ νὰ ξαποστάσῃ καὶ πάρῃ τὸν ἀνασασμόν της. Σχεδὸν εἶχε βεβαιωθῇ πλέον, ὅτι οἱ δύο «νομάτοι» δὲν εἶχαν κατορθώσει νὰ διαβῶσι τὸ Μονοπάτι στὸ Κλῆμα.

Ἀλλὰ δὲν ἡσθάνετο ἀσφάλειαν ἡ δύστηνος, καθημένη ἐκεῖ. Ὅθεν, μετ' ὀλίγα λεπτὰ ἐσηκώθη, ἐπῆρε τὸ καλάθι της, κι ἔτρεξε τὸν κατήφορον. Τώρα πλέον ἐπήγαινε ἀποφασιστικῶς εἰς τὸν Ἀῖ-Σώστην, εἰς τὸ Ἐρημητήριον. Καιρὸς ἦτο, ἂν ἐγλύτωνα, νὰ ἐξαγορευθῇ τὰ κρίματά της εἰς τὸν γέροντα, τὸν ἀσκητὴν.

Εἰς ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας κατῆλθε τὴν ἀκτὴν, κι ἔφθασεν εἰς τὰ χαλίκια τοῦ αἰγιαλοῦ, εἰς τὴν ἄμμον. Ἀντίκρυσεν τὸν ἀλίκυτον βράχον, ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο ὁ παλαιὸς ναῖσκος τοῦ Ἀγίου Σώζοντος. Ὁ λαιμὸς τῆς ἄμμου, ὁ ἐνώνων τὸν μικρὸν βράχον μὲ τὴν στερεάν, μόλις ἀνεῖχεν ἓνα δάκτυλον ὑπεράνω τοῦ κύματος. Τώρα ἤρχιζε νὰ γίνεται πλημμύρα. Ἡ Φρα-

γχογιαννοῦ ἐστάθη κι ἐδίστασε. «Τάχα δὲν θά...ξαναγίνη ρήχη σὲ λίγη ὥρα, εἶπε. Γιατὶ νὰ βιαστῶ τώρα, νὰ γίνω μούσκεμα;».

Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν στιγμὴν ἤκουσε θόρυβον ὅχι μικρὸν ἐπὶ τοῦ κρημνοῦ. Δύο ἄνδρες, ὁ εἷς στρατιωτικὸς, ὁ ἄλλος πολίτης μὲ δύο τουφέκια ἐπ' ὤμου, κατήρχοντο τρέχοντες τὸν κατήφορον. Ὁ πολίτης δὲν ἦτον ὁ δραγάτης, τὸν ὁποῖον εἶχε ἀφήσει ὀπίσω μὲ τὸν ἕνα χωροφύλακα, ἦτον ἄλλος, κι ἐφόρει φράγκικα. Αὐτὴ λοιπὸν ἦτο ἡ ἐνέδρα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὑποπτεύσει εὐλόγως αὐτὴ, μὲ τὴν ὁποίαν ἠθέλησαν νὰ τὴν βάλουν εἰς τὰ στενά; Ἴδου ὅτι τώρα τὴν ἐφθαναν.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἔτρεξεν, ἔκαμε τὸν σταυρόν της, κι ἐπάτησεν ἐπάνω εἰς τὸ πέραμα τῆς ἄμμου. Ἡ ἄμμος ἦτον ὀλισθηρά. Τὸ κύμα ἀνήρχετο, ἐφούσκωνε. Ἡ γυνὴ δὴν ὠπισθοδρόμησε. Δὲν εἶχεν ἄλλην σανίδα σωτηρίας. Οὐτε αὐτὴν, τὴν παροῦσαν, μάλιστα δὲν εἶχε.

Τὸ κύμα ἀνέβαινεν, ἀνέβαινεν. Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἐπάτει. Ἡ ἄμμος ἐνέδιδεν. Οἱ πόδες της ἐγλιστροῦσαν.

Ὁ βράχος τοῦ Ἀγίου Σώζοντος ἀπεῖχε περὶ τὰς δώδεκα ὀργυιάς ἀπὸ τὴν ἀκτὴν. Ὁ λαιμὸς τῆς ἄμμου, τὸ πέραμα, θὰ ἦτο πλέον ἢ πεντήκοντα βημάτων τὸ μῆκος.

Τὸ κύμα τὴν ἐφθασεν ἕως τὸ γόνυ, εἶτα ὡς τὴν μέσην. Ἡ ἄμμος ἐγλιστροῦσε. Ἐγίνετο βάλτος, λάκκος. Τὸ κύμα ἀνῆλθεν ἕως τὸν στέρνον της.

Οἱ δύο ἄνδρες, οἵτινες τὴν ἐκυνήγουν, ἔρριψαν μίαν τουφεκιὰν διὰ νὰ τὴν πτοήσουν. Εἶτα ἠκούσθησαν αἱ φωναὶ των, φωναὶ ἀλαλαγμοῦ καὶ βεβαίας νίκης.

Ἡ Φραγκογιαννοῦ ἀπεῖχεν ἀκόμη ὡς δέκα βήματα ἀπὸ τὸν Ἀἰ-Σώστην.

Δὲν εἶχε πλέον ἔδαφος νὰ πατήσῃ· ἐγονάτισεν. Εἰς τὸ στόμα της εἰσήρχετο τὸ ἄλμυρόν καὶ πικρὸν ὕδωρ.

Τὰ κύματα ἐφούσκωναν ἀγρίως, ὡς νὰ εἶχον πάθος. Ἐκάλυψαν τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰ ὦτα της. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ βλέμμα τῆς Φραγκογιαννοῦς ἀντίκρουσε τὸ Μποστάνι, τὴν ἔρημον βορειοδυτικὴν ἀκτὴν, ὅπου τῆς εἶχον δώσει ὡς προῖκα ἕνα ἀγρόν, ὅταν, νεάνιδα, τὴν ὑπάνδρευσαν καὶ τὴν ἐκουκούλωσαν, καὶ τὴν ἔκαμαν νύφην οἱ γονεῖς της.

—ὦ! νὰ τὸ προικιό μου! εἶπε.

Αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ τελευταῖαι λέξεις της. Ἡ γραῖα Χαδούλα εὗρε τὸν θάνατον εἰς τὸ πέραμα τοῦ Ἀγίου Σώστη, εἰς τὸν λαιμόν τὸν ἐνώνοντα τὸν βράχον τοῦ ἐρημητηρίου μὲ τὴν ξηράν, εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου μεταξὺ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης.

(1903)

ΦΤΩΧΟΣ ΑΓΙΟΣ

ταν ἡμεθα παιδιά, μὴ ἔχοντες τί νὰ κάμω-
μεν, διότι τὸ χωρίον μας δὲν εἶχεν ἄφθονα
τὰ μέσα τῆς ψυχαγωγίας, συνωδεύομεν πολ-
λάκις τὰς μητέρας καὶ τὰς θείας μας εἰς
ἐκδρομὰς ἀνὰ τοὺς ἀγρούς καὶ τοὺς ἐλαιῶ-
νας ἢ διημερεύομεν εἰς γραφικοὺς ὄρμους
παρὰ τοὺς ἀμμώδεις καὶ ἀσπίλους αἰγια-
λούς, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ παρενοχλῶ-
μεν καὶ χασομεροῦμεν μὲ τὰς ἀταξίας μας
τὰς φιλεργοὺς γυναῖκας, τὰς ἀσχολουμένας

εἰς τὸ λεύκασμα τῶν ὀθονῶν.

Ἐὰν γειτόνισσά τις εἶχε τάξιμον ν' ἀνάψῃ τὰ κανδήλια τοῦ
δεῖνος ἀγροτικοῦ ἀγίου, χάριν τοῦ ξενητεύοντος καὶ θαλασσοπο-
ροῦντος συζύγου τῆς, ἐὰν ἀγαθός τις ἱερεὺς μετέβαινε νὰ λειτουρ-
γήσῃ εἰς ἐξωκκλήσιον, διεφεύγομεν τὴν ἐπίβλεψιν τῶν γονέων μας
καὶ ἐτρέχομεν ἐθελονταὶ κατόπιν τῶν εὐλαβῶν προσκυνητριῶν,
αἵτινες ἐξεπλήττοντο, αἱ ἴδιαι ἀνακαλύπτουσαι ἡμᾶς συνοδοιπό-
ρους, χωρὶς ἄλλο ἐφόδιον εἰμὴ ὀλίγον ἄρτον, ὃν εἶχομεν κλέψει
ἀπὸ τὸ ἐρμάριον τῆς πατρώας οἰκίας.

Ἡ ἐξοχωτέρα τῶν ἐκδρομῶν τούτων ἦτο εἰς τὸ Κάστρον,
τὴν παλαιὰν πόλιν τῆς νήσου, ἐρημωθεῖσαν μετὰ τὸ 1821.

Τὸ κάστρον τοῦτο ἦτο ἀληθὴς φωλεὰ γλάρου, βράχος ἐξέχων
ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν ὀργυιάς ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης
καὶ διὰ στενοῦ λαιμοῦ συνδεόμενος μὲ τὴν ξηράν, μεθ' ἧς συγ-
κοινωνεῖ διὰ κινητῆς ξυλίνης γεφύρας.

Γράφω ἀπλῶς τὰς ἀναμνήσεις καὶ ἐντυπώσεις τῆς παιδικῆς
ἡλικίας μου, δὲν λέγω δὲ ὑπερβολὴν βεβαιῶν, ὅτι τὸ μέρος ἐκεῖνο
ἦτο μία τῶν ἀγριωτέρων τοποθεσιῶν, ὅσαι ἀπαντῶνται εἰς τὰ εὐ-
κραῖ κλίματα καὶ τὰς μειδιώσας ἡμῶν παραλίας.

Ἡ σημερινὴ κώμη, ὅπου συνωκίσθησαν μετ' ἄλλων ἀποίκων
οἱ συμπατριῶται μου, κεῖται εἰς εὐλίμενον μεσημβρινὸν τοπίον.
Τὸ παλαιὸν Κάστρον ἦτο κατὰ τὴν βορειοτάτην ἐσχατιάν, εἰς ἄβα-
τον καὶ ἀπρόσιτον μέρος, καὶ δύο ἐπιπροσθούντα αὐτοῦ νησίδια,
βράχοι ἐπίσης χθαμαλότεροι τοῦ πρώτου, οὐδόλως ἰσχυον νὰ τὸ
σκεπάσουν ἀπὸ τοῦ ἀνέμου. Ἐπὶ τῶν νησιδίων ἐκείνων, οὐδὲ δρά-
κα χώματος ἐχόντων, ἐφύετο παραδόξως εἶδος ἀγρίας κράμβης,
ὑπόπικρον, ἀλλ' εὐχυμότατον ἔδεσμα, καὶ πολλοὶ πολλάκις ἐκιν-

δύνεον τὴν ζωὴν των ἀγωνιζόμενοι νὰ τὸ συλλέξωσιν ἐπὶ τοῦ ἀπορρῶγος βράχου. Τρομερὸν ἐπάγγελμα, ὡς λέγει ὁ Ἄγγλος τραγικός.

Τόσον κραταιὸς ἔπνεεν ὁ βορρᾶς εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὥστε τὰ δένδρα μαστιζόμενα ἐκάμπτοντο καὶ καθίσταντο ραχιτικὰ ὑπὸ τὴν πνοήν του, μόνον δέ τινες ἐρπυστικοὶ θάμνοι, προσφυόμενοι εἰς τὰς πτυχὰς τοῦ ἐδάφους, εὕρισκον οἰκτρὸν ἄσυλον.

Ἐκεῖνο, ὅπερ δυσκολευόμενος νὰ νοήσῃ σήμερον ὁ ἐπισκέπτης ἴσταται ἀπορῶν, εἶναι πῶς κατώρθωναν ἄνθρωποι νὰ ζῶσιν ἐπὶ τοῦ ἀνύδρου καὶ ἄξένου ἐκείνου βράχου, ἀλλ' ἡ συνελαύνουσα καὶ προσβιάζουσα αὐτοὺς ἦτο προδήλως ἡ ἀνάγκη. Ὁ φόβος τῶν Ἀλγερίνων, τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Τούρκων τοὺς συνεπίεζε καὶ τοὺς ἐστοίβαζεν ἐπὶ τῆς φύσει ἀπορθητοῦ ἐκείνης κόγχης.

Ἐντὸς λοιπὸν καὶ περίξ τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου φρουρίου ἐσώζοντο εἰσέτι, ὅτε ἤμην παιδίον, περὶ τὰ τριάκοντα παρεκκλήσια, λείψανα εὐσεβοῦς παρελθούσης ἐποχῆς· τὰ πλεῖστα τούτων ἦσαν ἐρείπια, ἄλλα μὲ τοὺς τέσσαρας τοίχους ὀρθοὺς, καὶ ἄλλα σεσυλημένα τὰ ἱερὰ καὶ τὰς εἰκόνας, ὀλίγα μόνον ἐλειτουργοῦντο ἀκόμη. Τούτων τινὰ ὑψοῦντο γραφικῶς ἐπὶ ὑπερηφάνων βράχων καὶ ἐπὶ σκοπέλων παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐν τῇ θαλάσῃ, χρυσιζόμενα τὸ θέρος ὑπ' ἀπλέτου φωτός, βρεχόμενα τὸν χειμῶνα ὑπὸ τῶν κυμάτων, ἅτινα μαινόμενος Βορρᾶς ἐτάραττε καὶ ἀνετίναζεν, ὀργῶνων ἀνενδότης τὸ πέλαγος ἐκεῖνο, σπείρων εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ναυάγια καὶ συντρίμματα, ἀλέθων τοὺς γρανίτας εἰς ἄμμον, ζυμώνων τὴν ἄμμον εἰς βράχους καὶ σταλακτίτας, ἐκλικμίζων τὸν ἀφρὸν εἰς ἀκτινωτοὺς ραντισμούς.

Βαθὺς καὶ ἀτέρμων ἐξετείνεται ὁ ὀρίζων, εὐρεῖα καὶ ἀχανὲς ἡπλοῦτο ἡ θάλασσα. Ἀλλ' ὁποῖα ἀνηλεὲς τρικυμία ἐθόλωνεν ἐκεῖνον καὶ συνετάραττε ταύτην κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ χειμῶνος. Ἐκεῖθεν ἡδύνατό τις ν' ἀπολαύσῃ πράγματι τὸ αἶσθημα τοῦ ὑψηλοῦ, οἷον μόνος ὁ ἐν ἀσφαλείᾳ θεατῆς ἀπὸ τοῦ ὕψους ἀπορρῶγος ἀκτῆς δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ.

Εἰς τὸ μέρος λοιπὸν τοῦτο ἔτρεχον ἐκάστοτε μετὰ τῶν ὀμηλικῶν μου, κατὰ τὰς ἐορτὰς μάλιστα, ὅταν ἐτελοῦντο πανηγύρεις. Καὶ ἐβλεπες διὰ μιᾶς τὸ ἐρημωμένον μέρος ζωοποιούμενον καὶ λαμβάνον χαρωπὴν ὄψιν, καὶ αἱ ἀπὸ μακρῶν χρόνων σιγῶσαι ἡχοὶ ἤρχιζον ν' ἀντιλαλῶσι τὰς φαιδράς κραυγὰς τῶν παιδίων, καὶ τὴν χελιδονώδη λαλιὰν τῶν νεαρῶν γυναικῶν.

Ὅσάκις μικρὸς τῆς σύντροφός μας ἐξετέλει διὰ πρώτην φορὰν τὴν εὐσεβῆ προσκύνησιν (διότι ἕκαστος ἡμῶν ἀνετρέφετο μὲ τὴν ιδέα τοῦ Κάστρου καὶ ἐδειματοῦτο μὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἐν αὐτῷ ἐπιδημούντων ἀπειραρίθμων φασμάτων), ἡ πρώτη φιλάδελφος φροντίς μας ἦτο, παραφυλάττοντες τὴν ὥραν καθ' ἣν θὰ εἰσεῖρπε

χάσκων καὶ τεθηπὼς εἰς τὸν ὑποσκότεινον πυλῶνα, νὰ κτυπήσω-
μεν, διὰ τὸ καλορρίζικον, τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ τῆς σιδηρᾶς πύλης
ἐπιφωνοῦντες: Σιδερόκεφαλος!

Οἱ πλεῖστοι ὅμως ἐξ ἡμῶν ἄφατον εὔρισκον τέρψιν εἰς τὸ νὰ
κρούωσι μανιωδῶς τοὺς ραγισμένους παλαιούς κώδωνας τῶν
δύο ἢ τριῶν ναῖσκων, τῶν σωζομένων ἀκόμη ἐντὸς τοῦ φρουρίου,
ἀμιλλώμενοι τίς νὰ διαρρήξῃ αὐτοὺς μίαν ὥραν ἀρχήτερα, μεθ'
ὅλας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ ἀγαθοῦ ἱερέως καὶ τὸ ἐπισειόμενον
μαστίγιον τοῦ κλητῆρος τῆς δημαρχίας ἢ τοῦ χωροφύλακος.

Προσέτι δὲ εἶχον τὴν συνήθειαν, μικροὶ βάνδαλοί τινες ἐξ ἡμῶν
(πῶς νὰ τὸ γράψω;), νὰ καταρρίπτωσι διὰ πυγμῶν καὶ λακτι-
σμάτων τοὺς ὀλίγους τοίχους τῶν οἰκιῶν, ὅσοι ἴσταντο ἀκόμη
ὄρθιοι, ἀνεκκλάητον ἡδονὴν εὑρίσκοντες εἰς τὸ νὰ ρίπτωσι τοὺς
λίθους τούτους εἰς τὸ πέλαγος, τὸ ἀπλούμενον βαθὺ καὶ βοῖζον
μανιωδῶς κάτωθεν τοῦ μεγαλοπρεποῦς βράχου, ὁπόθεν μακρὰι
παρήρχοντο στιγμαί, ἕως οὗ ἀκουσθῇ καὶ φθάσῃ εἰς τὰ ὧτα ἡμῶν
ὑπόκωφος ὁ πλαταγισμὸς τῆς πτώσεως τῶν συντριμμάτων τούτων.

Τρεῖς ἢ τέσσαρες ὁδοὶ ἔφερον ἀπὸ τῆς νεωτέρας πολίχνης εἰς
τὸ Κάστρον. Τούτων ἡ κυριωτέρα ὠνομάζετο: Ὁ μέγας δρόμος.

Ὁ δρόμος οὗτος, ἀφοῦ διήρχετο διὰ πολλῶν τοποθεσιῶν, ὧν
ἐκάστη εἶχε τὴν ἱστορίαν της καὶ τὰς περὶ φαντασμάτων καὶ νε-
ραῖδων παραδόσεις της, ἔφθανεν εἰς μέρος τι ἀρκούντως ὑψηλόν,
ἀποτελοῦν ζυγὸν μεταξὺ δύο κορυφῶν τῆς νήσου. Ἡ θέσις αὕτη
ὠνομάζετο Σταυρός.

Ἰσταντο τῷ ὄντι ἐκεῖ, πρᾶγμα συνηθέστατον ἄλλως, οὐχὶ σταυ-
ρός, ἀλλὰ τρεῖς ξύλινοι σταυροὶ παμπάλαιοι, ὧν ὁ χρόνος καὶ αἱ
καταιγίδες εἶχον ἐξαλείψει τὸ ἐρυθρὸν ἐπίχρισμα. Ὁ εἷς τούτων
ἴστατο ἐξ ἀνατολῶν, ὁ δεύτερος ἔβλεπε πρὸς ἀργέστην καὶ ὁ τρίτος
πρὸς λίβαν.

Ἐκατὸν βήματα ἀπωτέρω, ὅπου ἡ ὁδὸς ἐκατηφόριζε καὶ ἐτρέ-
πετο πρὸς τὸ Κάστρον, ἡμισείας ὥρας δρόμον ἀπέχον ἀκόμη, τὸ
ἔδαφος ἦτον ὅλον κοκκινόχωμα ἐν μέσῳ ἐρεικῶν καὶ σχοίνων, αἱ
δὲ μάμμαι καὶ προμάμμαι μας διηγοῦντο ὅτι τὸ χῶμα ἐκεῖνο, ἔχον
ἀσυνήθη κοκκινωπὸν χροιάν, ἐξέπεμπε προσέτι εὐωδίαν ἀνεξή-
γητον.

Ἰσως εἶπη τις ὅτι ἡμεθα καὶ ἡμεῖς «ἀκροαταὶ τῶν ἔργων, θεα-
ταὶ δὲ τῶν λόγων» (ἄλλος ἄς διορθώσῃ «ὁσφρανταὶ τῶν λό-
γων», ἂν θέλῃ), ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐφαίνετο καὶ εἰς ἡμᾶς
ὅτι τὸ χῶμα ἐκεῖνο πράγματι εὐωδίαζεν.

Ἀνθρώπος εἶχεν ἀγιάσει ἐκεῖ, ἔλεγον. Πῶς; πότε; Μὲ τὴν
ἐπιπόλαιον παιδικὴν περιέργειαν, δὲν ἐξήτασα ἀρκετὰ καὶ δὲν
ἡδυνήθην νὰ τὸ μάθω. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ παράδοσις ἔμεινεν

ἀμυδρά, καὶ τὰ καθέκαστα ἀπωλέσθησαν. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρος ἐκείνου παρεδόθη εἰς λήθην. Κατὰ τὸ κοινὸν δὲ λόγιον «φτωχὸς ἅγιος, δοξολογία δὲν ἔχει».

Παρῆλθον πολλὰ ἔτη ἔκτοτε. Τῷ 1872, εἰκοσαετῆς ὢν, ἔτυχε νὰ μεταβῶ καὶ νὰ διατρίψω ἐπὶ τινας μῆνας ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐγνώρισα ἐκεῖ ἐντιμον συμπατριώτην ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἀποδημοῦντα. Μετ' ἀφελείας καὶ ἄνευ στόμφου ὁ ἀνὴρ οὗτος μ' ἐδίδαξε πολλά, μοὶ διηγήθη δὲ καὶ πολλὰς ἀρχαίας παραδόσεις τοῦ τόπου τῆς γεννήσεώς μας.

Ἐνεθυμήθην τότε νὰ τὸν ἐρωτήσω, ἂν ἐγνώριζέ τι περὶ τῆς παραδόξου ἐκείνης εὐωδίας, ἣ ἂν ἤκουσε περὶ τοῦ ἀνδρός, ὅστις εἶχεν ἀγιάσει πλησίον τῶν Τριῶν Σταυρῶν· μοὶ διηγήθη δὲ τὰ ἑξῆς:

Ἐγερθεὶς περὶ ὄρθρον βαθὺν ὁ πτωχὸς Τσόμπανος, ὁ βόσκων ὀλίγας αἰγας καὶ μανδρίζων αὐτάς εἰς τὸ κατάμερον τῶν Τριῶν Σταυρῶν, ἤμελξε τὰς αἰγας του, καὶ ἀφυπνίσας τὸν παραγυιὸν του, τὸν ἔστειλε νὰ φέρῃ τὴν καρδάραν πλήρη εἰς τὸ χωρίον, πρὸς τὸν κολλήγαν του, τὸν προεστόν, καὶ νὰ γυρίσῃ γλήγορα ὀπίσω. Ἐὰν ἰδῇ καὶ ἀργοῦν ν' ἀνοιξοῦν τὴν γέφυραν, τοῦ εἶπε νὰ κράξῃ τὸν φύλακα, τὸν πυλωρόν, καὶ ν' ἀνεβάσῃ τὸ γάλα μὲ τὸ παλάγκο εἰς τὸ Κάστρον ἐπάνω. Ἀλλὰ νὰ μὴ φύγῃ πρὶν λάβῃ εἶδῃσιν ἀπὸ τὸν κυρ-Ἀναγνώστην, τὸν προεστόν, τὸν κολλήγαν του, μὴ τυχὸν ἤθελε νὰ τοῦ παραγγείλῃ τίποτε. Ὁ παῖς ἐπέταξε τὴν κάπαν του, ἐνίφθη μὲ τὴν στάμναν, ἐσφογγίσθη μὲ τὰ μανίκια τοῦ ὑποκαμίσου του, ἤρπασε τὴν καρδάραν καὶ ἔφυγε τρέχων.

Εἶτα, ἀφοῦ ἐνέβαλε τὸ πολὺ γάλα εἰς μέγαν λέβητα καὶ ἔρριψεν ἄφθονον ἄλας ἐντός, ἐξ ἐκείνου τὸ ὁποῖον μόνος του ἐμάζευεν ἀπὸ ἀκρογιαλιά εἰς ἀκρογιαλιά, τρέχων ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους, ὅπου ἔβγαζε κογχύλια καὶ πεταλίδας, ὁ αἰπόλος ἤναψε πῦρ καὶ ἡσχολεῖτο νὰ τὸ βράσῃ, καθότι ἐπρόβλεπεν ὅτι θὰ εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ γευματίσῃ ὁ ἴδιος μὲ γάλα, πρᾶγμα δυσάρεστον, ἐὰν, ὡς ἦτο λίαν πιθανόν, ὁ κολλήγας του ὠλιγώρει νὰ τοῦ στείλῃ «κανένα ἀρμυρὸ ψάρι». Διότι αὐτὸς ὁ αἰπόλος δὲν ἦτο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ γίνονται φόρτωμα εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ ἂν ὁ κολλήγας δὲν εἶχε τὴν καλὴν διάθεσιν, αὐτὸς δὲν θὰ ἔρριχνε τὴν ὑπόληψίν του διὰ νὰ τὸν κάμῃ στανικῶς νὰ τὸν φιλέψῃ ἢ ἀρμυρὸ ἢ ἄλλο τίποτε, ἃς ποῦμε. Ἄλλοι ὅμως εὕρισκουν, τρόπον τινά, τὸ μέσον νὰ τὰ ἔχουν καλὰ μὲ τὸν κολλήγα, κι ἐνῶ τὰ ἀρνάκια τὰ μισακά, κατὰ κανόνα, ὁ ἀετὸς τὰ τρώγει, ἂν καὶ τὰ ἰδικά τους τίποτε δὲν παθαίνουν, αὐτοὶ καὶ πάλιν, νᾶχουμε καλὴ ψυχὴ, τὰ καταφέρνουν μιὰ χαρά! Καὶ νὰ ἦτο τουλάχιστον ἀρκετὸν τὸ γάλα, διὰ νὰ πῆξῃ τυρὸν ἢ μυζήθραν, ὑπομονή! Ἄλλ' ὀργὴ Θεοῦ εἶχε